

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยในชนบทภาคเหนือและภาคใต้ : กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดนครราชสีมา โดยกำหนดขอบเขตของการศึกษาวิจัยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม, อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 300 ราย และเขตพื้นที่อำเภอลานสกา, อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 300 ราย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อทราบกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองไทย
2. เพื่อทราบความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองไทย
3. เพื่อทราบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง
4. เพื่อทราบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะแบบแผนของวัฒนธรรมทางการเมือง

และผู้ที่ศึกษาได้กำหนดสมมติฐานในการวิจัยไว้ดังนี้คือ สถานภาพทางเศรษฐกิจ, สังคม และการกล่อมเกลாதทางการเมืองที่แตกต่างกันของประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้ ทำให้ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแตกต่างกัน

ผลปรากฏว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจ, สังคม และการกล่อมเกลாதทางการเมืองที่แตกต่างกันของประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้ ไม่ทำให้ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้ โดยสามารถสรุปได้ว่า ประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วม จากการศึกษานี้พบว่า ประชาชนในชนบททั้งภาคเหนือและภาคใต้บางส่วนเริ่มมีความสนใจที่จะเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง โดยคิดว่าตนเองมีบทบาทและมีอิทธิพลที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ จึงเกิดการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีประชาชนบางส่วนยังคงเมินเฉยและไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากนี้ประชาชนในชนบททั้งภาคเหนือและภาคใต้ส่วนใหญ่รู้จักสถาบันทางการเมืองเฉพาะอย่าง และมีความรู้สึกต่อสถาบันทางการเมืองเหล่านั้นไม่ว่าในแง่บวกหรือลบ อีกทั้งสามารถประเมินค่าว่าชอบหรือไม่ รวมทั้งมีความ

สัมพันธ์กับระบบการเมืองโดยทั่วไป แต่เมื่อพิจารณาในแต่ละประเด็นพบว่ามีความแตกต่างกันระหว่างภาคเหนือและภาคใต้ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองไทย พบว่า

1.1 ช่องทางในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของประชาชนในชนบทภาคใต้มีมากกว่าประชาชนในชนบทภาคเหนือ โดยเฉพาะจากเพื่อนบ้านและตัวแทนพรรคการเมือง

1.2 วิธีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของประชาชนในชนบทภาคเหนือและประชาชนในชนบทภาคใต้มีความแตกต่างกัน โดยประชาชนในชนบทภาคเหนือจะรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองจากเสียงตามสายภายในหมู่บ้าน และการพูดคุยกับผู้นำทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ประชาชนในชนบทภาคใต้จะรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองจากการดูโทรทัศน์ และการพูดคุยกับเพื่อนบ้านเป็นส่วนใหญ่

2. ด้านทัศนคติต่อสังคมการเมือง พบว่า ประชาชนในชนบทภาคเหนือมีทัศนคติที่ดีต่อสังคมการเมือง มากกว่าประชาชนในชนบทภาคใต้

3. ด้านความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองไทย พบว่า ประชาชนในชนบทภาคใต้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองไทยมากกว่าประชาชนในชนบทภาคเหนือ

4. ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง พบว่า ประชาชนในชนบททั้งภาคเหนือและภาคใต้ มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองในระดับที่ไม่แตกต่างกัน

แม้ว่าประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้ จะได้รับการอบรมกล่อมเกลາทางการเมืองแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการอบรมกล่อมเกลາทางการเมืองขั้นพื้นฐานที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว เครือญาติ ซึ่งแนวการวิเคราะห์เชิงจิตวิทยาจะเน้นว่าครอบครัวมีความสำคัญมาก เพราะหลายสิ่งหลายอย่างที่บุคคลได้เรียนรู้จากครอบครัวจะได้รับการถ่ายทอดไปสู่บทบาททางการเมืองต่อไป ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้จากกลุ่มปฐมภูมิ ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่ใกล้ชิดสนิทสนม เป็นการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลฝังรากลึกกว่าการเรียนรู้จากกลุ่มทุติยภูมิ ซึ่งเป็นกลุ่มที่บุคคลมีความสัมพันธ์แต่เฉพาะในบทบาทหนึ่ง อาจขาดความต่อเนื่องไม่เป็นประจำ (พฤธิสาณ ชุมพล, 2531:70) หรือการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองจากสังคมนอกครอบครัว โดยผ่านสถาบันต่าง ๆ ของสังคม เช่น สถาบันการศึกษา กลุ่มอาชีพ ระบบราชการ สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการเมือง ตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งการที่ประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้ได้รับการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง ทั้งในระดับครอบครัวและระดับสังคมนอกครอบครัวแตกต่างกัน น่าจะส่งผลให้ประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้มีลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแตกต่างกัน แต่จากการศึกษาวิจัยกลับพบว่า ถึงแม้ว่าประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้จะได้รับการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองที่แตกต่างกัน

แต่ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองโดยรวมกลับไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้มีประสบการณ์ทางการเมือง ได้สัมผัสกับการเมืองโดยตรง ย่อมจะมีผลต่อการสร้างทัศนคติและค่านิยมทางการเมืองของตน แม้ว่าประชาชนจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับโลกการเมืองจากตัวแทนต่าง ๆ ตั้งแต่วัยเด็ก แต่เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ประชาชนก็จะได้เรียนรู้การเมืองจากประสบการณ์โดยตรง เช่น จากการที่ผู้นำทางการเมืองพยายามโน้มน้าวทัศนคติของประชาชนผ่านการปราศรัย การประกาศ หรือการโฆษณาชวนเชื่อ จากการที่ได้ไปติดต่อกับหน่วยงานราชการ จากเหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ ตั้งแต่การเลือกตั้ง การเดินขบวน การปฏิวัติ สิ่งเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ประชาชนได้รู้เห็นและสัมผัส และจะมีผลต่อค่านิยมความเชื่อทางการเมืองของประชาชนโดยตรง อีกทั้งในปัจจุบันสื่อมวลชนได้เข้ามามีบทบาทในการกล่อมเกลารายการทางการเมืองมากขึ้น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นตัวกลางสื่อสารเกี่ยวกับเหตุการณ์และปรากฏการณ์ทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นจากรัฐบาลถึงประชาชน หรือจากคนกลุ่มหนึ่งสู่อีกกลุ่มหนึ่ง หรือแม้จากมุมหนึ่งของโลกถึงอีกมุมหนึ่ง สื่อมวลชนมักจะเป็นผู้ส่งข่าวสาร ทำทิวทางการเมือง ซึ่งเกิดจากตัวแทนในการกล่อมเกลารายการการเมืองอื่น ๆ เช่น จากผู้นำทางการเมือง เจ้าหน้าที่ของรัฐ พรรคการเมือง เป็นต้น ปัจจัยที่กล่าวถึงข้างต้น อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้มีรูปแบบเดียวกัน คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วม นั่นเอง

จากการศึกษาพบข้อสังเกตว่า ในด้านกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองไทย ช่องทางในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของประชาชนในชนบทภาคใต้ที่แตกต่างกันและโดดเด่นไปจากประชาชนในชนบทภาคเหนือ คือ ช่องทางในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองจากตัวแทนพรรคการเมือง เมื่อเปรียบเทียบกับสถานการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันพบว่า ในการเลือกตั้งทั่วไป (ระดับชาติ) แต่ละครั้ง พรรคการเมืองที่สามารถครองคะแนนเสียงในเขตภาคใต้ได้มากที่สุดคือ พรรคประชาธิปัตย์ ตัวอย่างอาจดูได้จากผลการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2539 จากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคใต้ทั้งหมด 52 คน พรรคการเมืองที่ได้รับเลือกมากเป็นอันดับ 1 คือ พรรคประชาธิปัตย์ จำนวน 47 คน รองลงมาคือพรรคความหวังใหม่จำนวน 5 คน ในขณะที่ภาคเหนือ จากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด 75 คน พรรคการเมืองที่ได้รับเลือกสามารถจำแนกได้ดังนี้คือ อันดับ 1 พรรคประชาธิปัตย์ จำนวน 21 คน, อันดับ 2 มี 2 พรรคคือ พรรคความหวังใหม่กับพรรคชาติพัฒนา ได้รับเลือกเข้ามาพรรคละ 20 คน, อันดับ 4 พรรคชาติไทย จำนวน 6 คน, อันดับ 5 พรรคประชากรไทย จำนวน 4 คน, อันดับ 6 พรรคกิจสังคมจำนวน 3 คน และสุดท้าย พรรคมวลชน จำนวน 1 คน

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่าภาคเหนือมีการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากแต่ละพรรคการเมืองแบบกระจาย ไม่เน้นที่พรรคใดพรรคหนึ่ง หรืออาจกล่าวได้ว่าภาคเหนือไม่มีพรรคการเมืองที่เป็นตัวแทนของประชาชนในภาคเหนืออย่างแท้จริง ในขณะที่ภาคใต้ ประชาชนนิยมเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์มากที่สุด พรรคการเมืองที่เป็นเสมือนตัวแทนของประชาชนภาคใต้คือ พรรคประชาธิปัตย์ เพราะภายในพรรคประชาธิปัตย์มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่อยู่ในภาคใต้มากที่สุด อีกทั้งประชาชนในภาคใต้ยังมีความรู้สึกภูมิภาคนิยมอยู่มาก มองได้ว่าภาคใต้และพรรคประชาธิปัตย์มีความผูกพันซึ่งกันและกัน โดยเกิดขึ้นในรูปแบบของวิวัฒนาการ ซึ่งอาจเกิดจากการกลมกลืนทางการเมืองโดยพรรคการเมืองมาเป็นเวลานานและต่อเนื่องก็เป็นได้

ข้อเสนอแนะ

เมื่อวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทางการเมือง และกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเมืองทั้งปวง การพัฒนาทางการเมืองของสังคมไทยจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ส่วนหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงและเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่พึงประสงค์เป็นสำคัญ แม้ผลการวิจัยจะพบว่า ประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้มีลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วม แต่ก็มีแนวโน้มที่จะเป็นลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้ามากกว่าแบบมีส่วนร่วม โดยประชาชนมีความสนใจเพียงติดตามข่าวสารทางการเมือง ติดตามการหาเสียงของผู้สมัคร ส.ส. หากมีการเลือกตั้งเกิดขึ้น มากกว่าที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมืองในเชิงรุก ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบ การเสนอแนะการทำงานของรัฐบาลโดยตรงหรือผ่านสื่อมวลชน ประชาชนส่วนใหญ่คิดว่าตนเองมีหน้าที่เพียงไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ส.ส. เท่านั้น ส่วนที่อยู่นอกเหนือไปจากนี้เป็นหน้าที่ของ ส.ส. ที่จะต้องดำเนินการต่อไป ซึ่งหากประชาชนยังคงมีความคิดหรือมีพฤติกรรมเช่นนี้ การพัฒนาทางการเมืองของสังคมไทยก็ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จได้

สภาพเศรษฐกิจของประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้ในปัจจุบัน ยังมีความยากจนปรากฏให้เห็นทั่วทุกแห่ง ประชาชนยังต้องขวนขวายประกอบอาชีพต่าง ๆ บ้างก็หาเช้ากินค่ำ เพื่อให้ตนเองสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ ดังนั้น เวลาที่ประชาชนจะให้ความสนใจทางการเมืองหรือเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยากมาก หากรัฐบาลต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองทั้งเชิงรุกและเชิงรับ ปัญหาประการแรกที่รัฐบาลต้องแก้ไขคือ ปัญหาความยากจนของประชาชน การกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนควรกระทำอย่างต่อเนื่อง เพราะในความเป็นจริงมักพบ

ว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลหรือผู้บริหารประเทศชุดใหม่ นโยบายในการบริหารประเทศก็จะถูกกำหนดขึ้นมาใหม่ นโยบายที่กำหนดไว้แต่เดิมหรือกำลังดำเนินในขณะที่รัฐบาลเดิมยังเป็นผู้บริหารประเทศมักถูกปรับเปลี่ยนหรือไม่ก็ถูกละเลยเพิกเฉย ทำให้การแก้ไขปัญหาของประชาชนในเรื่องหนึ่ง ๆ ไม่ประสบผลสำเร็จ เมื่อปัญหาต่าง ๆ ไม่ได้รับการแก้ไขจึงส่งผลให้เกิดการสะสมนานวันเข้าการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ก็จะมีความยากลำบากมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังพบว่าประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้ยังขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองไทยในหลาย ๆ ด้าน อาทิเช่น ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่, ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ เป็นต้น ซึ่งความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ประชาชนควรทราบ เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง รัฐบาลควรจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ ให้ความรู้ ซึ่งอาจกระทำโดยผ่านทางหน่วยงานราชการ, สื่อมวลชน, สถาบันการศึกษา หน่วยงานเหล่านี้สามารถเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐบาลกับประชาชนได้ดี การปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองมีความจำเป็นอย่างมาก เพราะอย่างน้อยที่สุดประชาชนก็เป็นเจ้าของประเทศร่วมกัน สิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในทางการเมืองก็คือการใช้สิทธิของตนในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรของตน เพื่อให้เข้าไปทำหน้าที่แทนตนในสภาฯ หากประชาชนยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ การไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หรือสิทธิของตนที่พึงมีพึงได้ในทางการเมือง การพัฒนาทางการเมืองก็คงจะไม่ประสบผลสำเร็จ

ในส่วน of ประชาชนในชนบทภาคใต้ที่มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสังคมการเมืองไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล, หน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เป็นตัวแทนของศูนย์กลางอำนาจรัฐ รัฐบาลควรจะหาวิธีการที่จะปรับความรู้สึกของประชาชนให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ให้ประชาชนในชนบทภาคใต้มีความรู้สึกถึงความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันต่อประเทศชาติ จนเกิดความรู้สึกที่อยากจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศชาติ แต่ทั้งนี้ นโยบาย การกระทำ การแสดงออกในด้านต่าง ๆ ที่มีต่อประชาชนในภาคใต้ ก็ไม่ควรจะแตกต่างไปจากภาคอื่น ๆ ของประเทศ รัฐบาลไม่ควรเน้นที่จะดำเนินการหรือกำหนดมาตรการอันใด ที่ทำให้เกิดความโดดเด่นว่าจะต้องทำให้ประชาชนในภาคใต้หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกับคนทั้งประเทศ เพราะยิ่งจะทำให้ประชาชนภาคใต้เกิดความรู้สึกแปลกแยกมากยิ่งขึ้น

ในด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง รัฐบาลหรือผู้บริหารประเทศควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทางการเมืองมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการหาประชาพิจารณ์หรือสอบถามความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็ควรจะมีการเก็บข้อมูลอย่างทั่วถึง กระจายไปในทุก ๆ ส่วนของทุก ๆ พื้นที่ เพราะเท่าที่ผ่านมา เช่นการทำ

ประชาพิจารณ์ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 มีการสอบถามประชาชนเพียงบางกลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มที่อยู่ในระดับบน ไม่ใช่ประชาชนทั่วไปอย่างแท้จริง, ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เสนอแนะเกี่ยวกับการทำงานของรัฐบาล เพื่อรัฐบาลหรือผู้บริหารประเทศจะได้นำไปกำหนดเป็นแนวทางในการปฏิบัติหรือนำไปปรับปรุงแก้ไข ซึ่งการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เสนอแนะเกี่ยวกับการทำงานของรัฐบาลนี้ จะส่งผลให้ประชาชนมีความสนใจที่จะติดตามข่าวสารทางการเมืองมากขึ้น ติดตามการทำงานของรัฐบาลมากขึ้น เพื่อประชาชนจะได้นำไปเป็นข้อมูลในการเสนอแนะเกี่ยวกับการทำงานของรัฐบาลต่อไป และหากการติดตามข่าวสารทางการเมืองและการทำงานของรัฐบาลพบว่าไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในการเลือกตั้งครั้งต่อไปประชาชนก็สามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาประกอบการตัดสินใจในการเลือกผู้แทนราษฎรหรือพรรคการเมืองใหม่ ๆ เข้ามาทำหน้าที่ในสภาฯ ต่อไป.

ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าสื่อมวลชนไม่ว่าจะเป็น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ มีบทบาทในการนำเสนอเรื่องราวทางการเมืองมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะโทรทัศน์ การนำเสนอข้อมูลข่าวสารทางการเมืองจึงควรกระทำให้เป็นกลางที่สุด เสนอข้อเท็จจริงมากที่สุด เพราะการอบรมกล่อมเกลாதทางการเมืองส่วนหนึ่งประชาชนจะได้รับมาจากสื่อมวลชน ยิ่งในปัจจุบัน ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ก็มักจะได้รับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองจากโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของเด็กจะเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ค่อยซึมซับ จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวไม่เว้นแม้แต่จากสื่อต่าง ๆ ดังนั้น การที่เด็กจะมีพัฒนาการทางการเมืองเพื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีพัฒนาการทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ เด็กจึงควรจะได้รับ การปลูกฝัง การอบรมกล่อมเกลாதทางการเมืองในทางที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาแบบประชาธิปไตย จากทุก ๆ สถาบันในสังคมไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการต่าง ๆ สถาบันศาสนา สถาบันทางการเมือง รวมถึงสื่อมวลชนทุกแขนง

แต่อย่างไรก็ตาม หากกระบวนการการปรับปรุงต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น เกิดจากการกระทำโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพียงฝ่ายเดียว ก็คงเป็นเรื่องยากที่จะประสบผลสำเร็จ ดังนั้น ประชาชนทุกคนจึงควรที่จะให้ความร่วมมือร่วมใจกับสถาบันต่าง ๆ ภายในสังคมควบคู่ไปด้วย เพื่อให้เกิดพัฒนาการทางการเมืองอย่างสมบูรณ์

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ขอเสนอแนะให้มีการวิจัยครั้งต่อไป เพื่อให้การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยในชนบท มีความต่อเนื่องและสมบูรณ์ โดยเสนอแนะให้มีการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยในชนบทระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ นอกเหนือไปจากภาคเหนือและภาคใต้ เช่น ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ภาคเหนือและภาคกลาง, ภาคใต้และภาคกลาง หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เหนือและภาคกลาง เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถเกี่ยวกับการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรม
ทางการเมืองของคนไทยในชนบทโดยรวมทั่วประเทศ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติงานที่
เกี่ยวข้อง รวมทั้งประชาชนที่จะสร้างพัฒนาการทางการเมืองแบบประชาธิปไตยต่อไป